

КЛОКОВ ВСЕВОЛОД ІВАНОВИЧ

11 жовтня 2004 р. не стало Всеволода Івановича Клокова. Народився він 25 червня 1917 р. в Усть-Катаві (Челябінська обл., Росія). Закінчив Томський інститут інженерів залізничного транспорту, факультет інженерів паровозного господарства. Від 22 червня 1941 р. на війні. Опинився в оточенні, згодом потрапив до партизанів (Чернігівсько-Волинське з'єднання О.Ф.Федорова), де очолював диверсійну групу, що пускала під укіс ворожі ешелони з бойовою технікою й живою силою. Від серпня 1944 р. В.І.Клоков воює на території Словаччини (начальник штабу словацького партизанського загону ім. Яна Жижки під командуванням Теодора Поли, а потім, аж до виходу в радянський тил 2 травня 1945 р. — комісар партизанської бригади ім. Суворова). У травні 1945 р. В.І.Клокову присвоєне звання Героя Радянського Союзу. Всеволод Іванович став також кавалером багатьох радянських та іноземних нагород. Уже в наші дні він удостоєний Почесної відзнаки Президента України. Цими нагородами відзначено не тільки ратні заслуги В.І.Клокова, а й трудову звитягу на ниві науки в повоєнний час.

Тема війни заволоділа Всеволодом Івановичем на довгі десятиріччя, із нею була пов'язана його наукова й громадська робота. А зробив Всеволод Іванович у науці не менше, ніж у ратних справах. Інженер за освітою, В.І.Клоков став істориком-дослідником — його було призначено завідуючим відділом персоналії Героїв Радянського Союзу Комісії з історії Великої Вітчизняної війни АН УРСР. Створена на початку 1943 р. комісія розгорнула велику роботу по вивченню воєнної епохи, подвигу народу в боротьбі проти нацизму. Робота в комісії, пов'язана із записами спогадів учасників бойових дій та жителів України, що постраждали від нацистів, збиранням і обробкою документів, прислужилася Всеволодові Івановичу при підготовці й написанні ним кандидатської дисертації. Після її успішного захисту в 1948 р. В.І.Клокова призначено завідуючим відділом використання документальних матеріалів Архівного управління МВС УРСР і за сумісництвом - старшим науковим співробітником Інституту історії АН УРСР.

Підготовка кандидатської дисертації стала школою в становленні В.І.Клокова як історика. Це був важливий етап для формування його світоглядних орієнтирів, накопичення джерельної бази для подальших теоретичних узагальнень. Від жовтня 1951 р. доля В.І.Клокова нерозривно пов'язана з Інститутом історії АН УРСР, де він невдовзі став членом ученої ради. Саме тут повною мірою розкрилися такі його особисті риси, як працелюбність, принциповість і об'єктивність, уміння працювати у творчому колективі.

Пріоритетне місце в історичній науці кінця 40-х — початку 50-х рр. посіла проблематика, пов'язана з історією Великої Вітчизняної війни. Результатом діяльності науковців інституту В.І.Клокова, І.І.Слинька, І.Т.Кулика стала перша узагальнююча праця з історії партизанського руху на території республіки під час окупації "Народна боротьба на Україні в роки Великої Вітчизняної війни". Написана з нових позицій, на багатьох джерелах, вона дала поштовх для поглибленої розробки цієї теми в радянській історіографії.

Наступне захоплення дослідника - тема європейського руху Опору. 1961 р. побачила світ монографія В.І.Клокова з цієї проблеми — "Борьба народов славянских стран против фашистских поработителей (1939-1945 гг.)", яку в наступному році він успішно захистив як докторську дисертацію. По суті, указана праця була першою ластівкою з цієї проблематики.

В умовах десталінізації розгортається науковий пошук із залученням документальних джерел, причому ця робота набуває форм багатотомних фундаментальних праць. У 1962 р. в Москві вийшов 4-й том першої узагальнюючої праці з історії війни — шеститомної "Истории Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945 гг.", для якої В.І.Клоков написав розділи, присвячені участі радянських людей у європейському русі Опору.

Широкомасштабна дослідницька робота розгорнулася й під час створення тритомної історії України періоду Великої Вітчизняної війни, головною метою якої

було розкриття внеску українського народу в перемогу над гітлеризмом. Серед майже півсотні науковців, залучених до написання цієї праці, був і д-р іст. наук В.І.Клоков. Участь у тритомнику (як автор і заступник керівника авторського колективу 3-го тому) стала неабияким випробуванням для Всеволода Івановича. Праця була удостоєна Державної премії УРСР у галузі науки й техніки 1970 р. Серед восьми членів авторського колективу, які отримали цю високу нагороду, був і В.І.Клоков.

Тривалий час пріоритетною для дослідника була партизанська тематика — їй присвячено розділи колективної монографії 1963 р. "Советские партизаны. Из истории партизанского движения в годы Великой Отечественной войны".

Всеволод Іванович був відповідальним редактором, організатором та співавтором капітальної колективної праці 1970 р. "Міжнародна солідарність у боротьбі проти фашизму 1933-1945", в якій уперше досліджувався інтернаціональний характер боротьби з нацизмом. Проблематика участі антифашистів українського походження в русі Опору Польщі, Чехословаччини, Угорщини та інших країн Європи надовго заволодіває науковцем, який разом зі своїми однодумцями й учнями створює цикл праць, де ґрунтовно висвітлюються ці питання.

Риса професора В.І.Клокова як дослідника - потяг до глобальних проблем історичного процесу, і тому зрозумілим було його прагнення до виявлення закономірностей перемоги над гітлерівською Німеччиною. Тож 1973 р. вийшла монографія "Всемирно-исторический подвиг", перекладена згодом на кілька іноземних мов. Питання боротьби партизанів та підпільників подавались у контексті інших подій і явищ воєнного часу. Особливістю даного дослідження було й те, що В.І.Клоков з'ясував детермінованість політичних, соціально-економічних, військових факторів, їх вплив на хід війни, її наслідки. У цій роботі Всеволодові Івановичу допомогли зустрічі з учасниками європейського руху Опору, участь у міжнародних наукових конференціях у Москві, Болгарії, Італії, Німеччині, Чехословаччині, а також виконання обов'язків члена редколегії міжнародного журналу "Зошити Опору".

Водночас В.І.Клоков продовжує осмислення своєї основної теми — історії партизанського руху в Україні. Виникає ідея створити першу узагальнюючу історіографічну працю, присвячену боротьбі нашого народу в тилу агресора. Так з'явився нарис "Всенародная борьба в тылу немецко-фашистских оккупантов на Украине 1941-1944".

Дослідницький досвід В.І.Клокова став у пригоді, коли в московських наукових центрах було розпочато підготовку багатотомної "Истории второй мировой войны". У 7-му томі, присвяченому завершенню корінного перелому у війні, Всеволод Іванович виступив як член редколегії, а також автор розділів про участь радянських людей у русі Опору зарубіжних країн.

У цей насичений плідною науковою працею період В.І.Клоков знаходить можливість для викладацької діяльності, читаючи курс лекцій студентам Київського державного інституту інженерів цивільної авіації.

1963 р. Всеволод Іванович очолив відділ нової та новітньої історії Інституту історії АН УРСР, а від 1969 до 1988 р. він - керівник відділу історії Великої Вітчизняної війни цього інституту.

70-80-ті рр. стали періодом появи великої кількості мемуарних творів, створених колишніми воєначальниками, партизанами й підпільниками. 1981 р. з'явилися й спогади В.І.Клокова під назвою "Ковельский узел", а 1986 р. вийшло ще одне видання мемуарного характеру, присвячене Словацькому народному повстанню — "Партизани словацьких гір", в якому знаходимо багато і портретів бойових побратимів Всеволода Івановича, яскраво описаних епізодів, пов'язаних із боротьбою словацьких, українських, російських партизанів проти нацизму.

80-ті рр. були найбільш продуктивними у творчій біографії В.І.Клокова. Він — активний автор Української Радянської Енциклопедії, колективних праць "Великая победа советского народа 1941-1945" (1976), "Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине 1941-1944" (1985) та ін.

90-ті рр. стали новим етапом у науковій діяльності В.І.Клокова. Подолання ідеологічних догматів і застарілих схем дозволило вченому вийти на якісно новий —

аналітико-теоретичний — рівень осмислення проблем історії війни. Як свідчення цього — поява двох видань, що своїм новаторським спрямуванням суттєво відрізняються від попередніх - "Вынужденное признание" (1991) та "О стратегии и тактике советских партизан в борьбе против фашистских оккупантов на Украине" (1994). У названих книгах автор висловлює низку думок і положень, які відкривають нові горизонти в дослідженні питань, пов'язаних із міжнародною ситуацією, що склалася під впливом перемог радянських військ у 1943-1945 рр., а також проблем стратегії й тактики партизанів.

Творча спадщина вченого не обмежується вітчизняними виданнями - тридцятьма мовами опубліковано десятки його книг, статей, виступів на міжнародних наукових конференціях. А загальний доробок В.І.Клокова — понад 200 наукових праць. За кожною — наполегливий пошук відповідей на складні питання, порушені історією та життям, боротьба за істину.

Активним і дисциплінованим, щедрим на нові ідеї, постійно готовим надати допомогу знали Всеволода Івановича його учні й ті, кому він щирою порадою, теплим словом сприяв у сходженні крутими стежками наукового пошуку. Серед учнів В.І.Клокова — д-ри іст. наук В.І.Кучер, В.М.Нем'ятій, А.С.Чайковський, А.В.Русак, канд. іст. наук І.В.Мазило, О.В.Буцько, А.І.Івашук, С.Я.Єлисаветський, Л.В.Кондратенко, А.В.Кудрицький, Ю.І.Зінченко, Н.М.Руденко та ін.

25 липня 1977 р. за значний внесок у розвиток історичної науки та підготовку наукових кадрів професорові В.І.Клокову було присвоєне почесне звання заслуженого діяча науки й техніки Української РСР. Наступного року його обрали членом-кореспондентом АН УРСР.

Всеволода Івановича Клокова вічно пам'ятатимуть усі, хто його знав.